Vlašínová, Vlasta

České interpretace V.G. Korolenka

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1969, vol. 18, iss. D16, pp. [131]-140

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/108036
Access Date: 29. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

VLASTA VLAŠINOVÁ

ČESKÉ INTERPRETACE V. G. KOROLENKA

Dočasná politicko-sociální stabilizace uvnitř československého státu v letech 1922—28 se reflektuje v části literatury jako optimistická víra ve smírné řešení všech problémů. Ale v druhé části literatury vědomí sociální a hospodářské rozpornosti národního života vzbuzuje civilizační pesimismus a předtuchu revoluce.

Tento dvojí proud je patrný i v literatuře překládané z ruštiny. Na jedné straně vznikají hojné — ale většinou neumělé — překlady nové sovětské prózy (A. Tolstého, Erenburga, Panfjorova, Fedina, Sejfullinové, Pilnjaka aj.) a politických spisů (Leninových, Trockého) jako pramen poznání socialistické společenské formace a její ideologie. Na druhé straně se pokračuje v překladech — formálně dokonalejších — z klasické a předrevoluční ruské literatury, které většinou odvádějí pozornost čtenářovu od akutních problémů politických k problematice mravní, náboženské a filosofické. Tak např. ve dvacátých letech vyšel soubor náboženských a etických spisů Lva Tolstého, vydávaly se spisy Dmitrije Merežkovského — mezi jinými Kristus a Antikrist, Přicházející chám a Tajná moudrost východu. Vyšel tehdy religiózně pojatý životopis L. N. Tolstého a F. M. Dostojevského, kromě toho vycházel na pokračování Dostojevského Deník a Politické články. Dvakrát byla přeložena Gogolova korespondence s přáteli (ale vždy bez polemické odpovědi kritika Visariona G. Bělinského), vydávaly se nábožensko-filosofické traktáty Rozanovovy atd. atp. Časté jsou v té době pokusy o konzervativní výklad tvorby autorů v předmluvách k novým vydáním nebo v recenzích, k politické propagandě jsou zneužívána představení hostujícího MCHAT, protisovětsky se interpretují některé Čechovovy hry, Gorkého Pohádky o Rusku aj. Tiskne se u nás v překladech řada publicistických prací spisovatelů, kteří opustili Sovětský svaz, např. Andrejevův leták Zachraňte Rusko!, Averčenkovy satiry Dvanáct portrétů znamenitých lidí a Tucet nožů do zad revoluce, Merežkovského Bolševictví, Evropa a Rusko, Nemocné Rusko a mnoho jiných. Jen ojediněle se v té době ozývají hlasy, korigující tendenční výklad ruské literatury z pera pravicově zaměřených českých literátů, kritiků a překladatelů: proti zkreslování Lva N. Tolstého a politickému zneužívání Dostojevského zasáhl např. St. K. Neumann vydáním studie Rosy Luxemburgové Duše ruské literatury a Maxima Gorkého Vzpomínek na L. N. Tolstého, proti mylnému výkladu Čechova ozvala se Marie Majerová kritickým článkem v Rudém právu, proti politickému využívání hostujícího MCHAT vystoupil M. Pospíšil ve Svobodě ap.

Za této situace je i ruský spisovatel V. G. Korolenko různě interpretován: tu jako beletrista, v jehož díle se zdůrazňuje humanismus, mravní ideály a výchovná tendence, tu jako politický spisovatel, na němž se cení bojovnost a společenská angažovanost — tu ovšem jinak chápe pravice a jinak levice. Obě stránky Korolenkovy tvorby byly u nás známy již od konce 19. století. Po roce 1918 však dochází k markantnímu přesunu těžiště zájmu z beletrie na publicistiku, memoáry a korespondenci.

Mimořádný zájem vyvolal již v roce 1918 Korolenkův politický spisek Pád carismu, který byl ohlašován jako „nejrozšířenější a nejpopulárnější kniha na Rusi".[1] První dvě kapitoly s úvodem vyšly v překladu Červinkově v Národních listech v květnu 1918[2] (další dvě kapitoly snad otiskl pražský Večer, nenašla jsem je), ale

[1] Zvon 18, (1917—18), 336, šifra vč; Cesta 18, (1918), 14/VI.

[2] Pád carské vlády, Národní listy 58, (1918), 108, 12/V, Literární příloha.

knižní vydání připravené pro sborník Prameny neprošlo cenzurou. Korolenkova brožura kritizující carskou samovládu byla na konci rakousko-uherské éry pokládána za nebezpečnou v Čechách, kde dostávala v povědomí čtenářů obecně protimonarchický význam. Marné byly české protesty v Národních listech a v Cestě proti cenzurnímu zásahu. Teprve po státním převratu vyšel spisek dvakrát v latinském brožovaném vydání pro lid.[3] Sáhla však po něm ochotně i mladá česká inteligence, která již několik let postrádala informace o situaci v Rusku. Český překlad recenzovali Josef Folprecht a Otokar Štorch.[4] Shodou okolností vyšel překlad Holubové-Morkovinové, jazykově dokonalejší a svědomitější, dříve než starší, ale řemeslně odbytý překlad Červinkův. Oba však posloužily stejně svému informačnímu účelu a prezentovaly Korolenka jako pokrokového publicistu.

Se stejným zájmem setkala se v té době u nás i Korolenkova Historie mého vrstevníka. Její první díl přeložil a vydal r. 1919 Stanislav Minařík, ukázky z druhého dílu uveřejnil r. 1921 ve svém časopisu Země, tři části druhého dílu vydal knižně až r. 1925. Konec druhého dílu a třetí díl Historie mého vrstevníka nebyl do češtiny vůbec přeložen. Korolenkovy beletrizované memoáry se k nám dostaly opožděně a v souvislosti s Pádem carismu byly pochopeny především jako kniha politická a poučná. Ve většině dobových recenzí převažuje utilitární hodnocení nad estetickým. Jedině kritika Miloslava Hýska v Kmeni[5] ukázala na uměleckou hodnotu Korolenkových memoárů, i když jim jako celku vytýkala popisnost a formální neukázněnost: „... v jeho pamětech najde ... stránky básnické krásy i čtenář, jemuž věcná fakta sama jsou lhostejná. Neboť onen opravdový a vroucí cit, jenž určuje Korolenkův poměr k životu, proráží pod referentskou šedí jeho pamětí nejednou tak, že z drobných epizod se náhle stávají tragédie...“ Závěrem se kritik nepříznivě zmínil o kvalitě Minaříkova překladu a vytkl mu nedostatek citu pro český jazyk.

Překlad byl skutečně slabý. V lexikální a frazeologické oblasti dal se Minařík svést česko-ruskou homonymitou k doslovnému, chybnému převodu, anebo překládal přibližně, aniž příliš zkoumal, který z možných sémantických obsahů slova je vhodný v konkrétním kontextu. Povrchní překladatelskou práci prozrazovala i větná stavba, doslovná, toporná a někdy i — v důsledku častého eliptického vyjadřování — nesrozumitelná. Malá jazyková propracovanost Minaříkova překladu se projevila pochopitelně i ve stylistické oblasti. Pásmo postav překladatel neodlišil stylisticky od pásma vypravěčského. Jazykové charakteristiky postav většinou nerealizoval, nevzal je na vědomí dokonce ani tam, kde signalizovaly určitou sociální příslušnost (např. řeč vozků a panských pacholků je charakterizována polskými a ukrajinskými prvky, zatímco panstvo mluví čistě rusky). Verše, vyskytující se v Korolenkově textu (studentské a revoluční popěvky, Ševčenkovy a Nekrasovovy básně, lidové písně), Minařík pouze transliteroval, a to ještě nepřesně, zřídka připojil pod čarou prozaický překlad, takže ani věcný ani emocionální jejich obsah českému čtenáři nesdělil. Rozvláčnost a šedivost Historie mého vrstevníka, na niž si stěžoval ve své kritice Miloslav Hýsek a již přičítal Korolenkovi, byla tedy do značné míry dílem překladatele.

Některé již dříve u nás překládané Korolenkovy beletristické práce dostaly v poválečné situaci aktuální politický význam. Tak např. lyrická Světélka, napsaná Korolenkem r. 1900 do památníku spisovatelce M. V. Vatsonové, objevila se již před první světovou válkou u nás v šesti různých překladech a v prvním desítiletí samostatného státu byla publikována více než desetkrát v sedmi různých interpretacích. Korolenkovy Ogoňki (česky pod názvy Plameny, Plaménky, Ohníčky, Světlo, Světélka aj.), obvykle pokládané za črtu, jsou ve skutečnosti básní v próze k oslavě věčné lidské touhy po svobodě. Přes svůj malý rozsah (25 řádků) klade toto dílko značné nároky na překladatele. Realistickému obrazu loďky, plující v temnotě za vzdáleným světlem, nutno zachovat jak jeho konkrétní, tak jeho druhý, symbolický význam. Zdánlivě

---

[3] Pád carismu, přel. Běla Holubová-Morkovinová, nakl. Zátiší, 1919, B. M. Klika, ed. Louka č. 1; Pád carské vlády, přeložil Vincenc Červinka, Český čtenář XI, (1919), kn. 42, sv. 1.

[4] Josef Folprecht, *Literatura, Pád carské vlády* (o Červinkově překladu), Česká revue XII, (1918—19), 5, 312; Otokar Štorch, *V. G. Korolenko, Pád carismu* (o překladu Holubové-Morkovinové), Zvěstování 1, (1919), 9, 5.

[5] Miloslav Hýsek, *Historie mého vrstevníka*, Kmen 3, (1919—20), 82—83.

prosté a nehledané výrazové prostředky jsou plny poetického kouzla, které nesmí být překladem setřeno. Není zde bez významu ani slovosled a s ním spojený rytmus vět. Písňová kompozice tohoto díla s úvodem a závěrem, s pravidelně se opakujícím refrénem („světlo je daleko!") na koncích jednotlivých krátkých odstavců nesmí být porušena libovolným členěním textu překladu (jak to např. udělal B. K. v Rozvoji nebo anonymní překladatel v Dělnických listech). Refrén pak musí být při zachování významu formálně obměňován, aby nevyzněl monotónně.

Dobrý, umělecky rovnocenný překlad Světélek máme teprve z nejnovější doby od Boženy Pažoutové z r. 1947.[6] Mezi překlady ze sledovaného období v letech 1918—38 znamenají nejvážnější pokus o vystižení originálu překlady F. Šiftera[7] a A. Kurze[8]. Proti ostatním soudobým překladatelům pokročili oba nad pouhé filologické zvládnutí textu, pracovali volnou metodou; Šifter se více zaměřil k zvýraznění jinotaje, Kurz se soustředil na vystižení přírodních obrazů. Oběma však unikl rytmický půdorys Korolenkovy básnické prózy. Světélka byla nejčastěji publikována v tisku orientovaném doleva: v Klasu, Pochodni, Září, Lidových novinách, Dělnických listech, Rovnosti, Rozvoji aj.[9] Pokrokoví překladatelé, většinou anonymní nebo skrytí za šiframi, chápali čtrtu jako revoluční výzvu. Máme však u nás i pokusy o jiný výklad. Tak např. Jan Máchal viděl v čtrtě symbol víry „ve světlo lidskosti", šifra Aa ve Zvonu ji vykládala jako „upřímný výraz víry v krásu umění" a v časlavských Havlíčkových hlasech ji dokonce jistý anonym pokládal za „obraz odporu proti bolševické temnotě". Korolenkova báseň v próze dávala svou symboličností možnost různého výkladu, autor sám ji vyložil takto: „... nechtěl jsem říci, že po obtížném pochodu nás čeká konečně klid a štěstí. Ne, — tam zase začíná další etapa. Život tkví ve stálém usilování, dosahování cílů a novém usilování . . .".[10]

Aktualizovala se i stará Korolenkova povídka Okamžik, ne nepodobná pro svou vášnivou výzvu ke svobodě Gorkého Bouřňákovi. Povídka má dvě verze, jednu z r. 1886 pod názvem Moře, druhou, přepracovanou, z r. 1900 s názvem Okamžik (Mgnovenije), v níž je zesílena svobodymilovná idea a zdůrazněna historická kulisa španělská. Český překlad vyšel r. 1898 podle první verze s původním názvem Moře, podruhé až v r. 1919 podle druhé verze a se změněným názvem. Tento druhý překlad, textově se shodující s knižním ruským vydáním z r. 1914, pořídil Antonín Kurz pro časopis Cesta. Jeho práce má dobrou profesionální úroveň, zvlášť ve srovnání s překlady Minaříkovými, Červinkovými a Holubové z té doby. Kurz dobře ovládal oba jazyky, tehdejší obvyklé překladatelské nedostatky - rusismy, významové posuny, chyby — jsou u něho zcela ojedinělé. Jen v překladu slovesných vidů dopouští se některých nepřesností. Není tu však nikde ona toporná doslovnost, která tolik ruší u soudobých překladatelů. Kurz překládá volně, citlivě volí nejen lexikální a frazeologické, ale i syntaktické ekvivalenty. Nevytváří si obvyklá překladatelská klišé, tzv. krátká spojení, při nichž určitému cizojazyčnému slovu, obratu, vazbě odpovídá stereotypní ekvivalent v mateřském jazyce. Dovede variovat podle situace a podle stylistického zabarvení textu. Podrobný rozbor jsem podala jinde.[11] Vynechávky v Kurzově překladu jsou ojedinělé a z hlediska smyslu věty nebo odstavce irelevantní. Dvě větší vynechávky (na str. 1302, 1303) má snad na svědomí cenzura, hlavní idea povídky však jimi nebyla porušena, je zřetelně vyjádřena v závěru: „V každém případě dalo mu moře několik okamžiků svobody. A kdo ví, a kdo ví, nestojí-li jediný okamžik skutečného žití za celá léta živoření!" (str. 1304). Kurzův překlad znamená po zdařilém výboru Husákově z r. 1909 další skromný český úspěch v překládání Korolenkova

---

[6] Světélka, v kn. V. G. Korolenko, Povídky, přeložila Božena Pažoutová, Mladá fronta, ed. Boje, sv. 18., Praha 1947.

[7] Ohníčky, v kn. V noci, přeložil František Šifter, Čin, ed. Novina, sv. 3., Praha 1922; totéž v Klas 1, (1922), 5—6, 94—95.

[8] Světýlka, přeložil Antonín Kurz, Země 2, (1921), 28—29.

[9] Podrobněji v práci V. Vlašínová, *Česká cesta k pochopení Korolenkova literárního odkazu*, Brno, 1968, str. 167—169, 356—358.

[10] Z dopisu A. A. Černuškinové z 9. 8. 1912, v kn. V. G. Korolenko, Izbrannyje pisma, tom 2, Mir, Moskva 1933.

[11] Viz citovaná práce str. 173—177.

díla, neboť tím, že citlivě tlumočí specifické stylistické rysy povídky, napomáhá i jejímu účinnému ideově estetickému vyznění.

Jinak aktualizovanou interpretaci pozorujeme v překladu Slepého hudebníka z r. 1921 v podání Josefa Pelíška,[12] který v úvodu vykládá Korolenkův román takto: „Slepý hudebník je symbolem dnešního oslepeného Ruska, toho Ruska, které dnes úpí jako Korolenkovi žebráci: ‚Darujte slepoučkým pro Krista!'." Stejný význam přikládal Slepému hudebníku i Jan Frič, recenzent Pelíškova překladu v časopisu Zvěstování, který parafrázoval slova předmluvy a dodal na adresu poměrů v mladém sovětském státě: „Korolenko ... milující svou Rus. Miloval ji tím bolestněji v hrůzách sovětů a črezvyčajky, která mu nekonečným strádáním ztrpčila poslední léta beztak už neutěšeného života politického psance." Pelíškův překlad Slepého hudebníka nevyvolal mnoho zájmu; kromě stručných nakladatelských zpráv v České osvětě a ve Zvonu vyšla jen krátká recenze v Nových Čechách.[13] Recenzent ocenil uměleckost a psychologickou věrohodnost příběhu slepce a odmítl Pelíškův výklad: slepec = nové Rusko, jsa přesvědčen, že „Korolenkova kniha je dobrá i bez této interpretace". O kvalitě Pelíškova překladu se nezmínil.

Josef Pelíšek byl již pátý překladatel tohoto Korolenkova románu;[14] srovnáním s předcházejícími překlady tedy může dost jasně vystoupit specifičnost jeho metody. Překládal podle velmi starého originálu z r. 1888, ačkoli měl možnost použít několika vydání pozdějších a nadto autorem přepracovaných. Vzal však za základ ke své práci verzi kratší, v níž převládá romantický příběh Petrovy lásky k Evelíně i k hudbě a filosofické těžiště leží v iracionálním výkladu skutečnosti, jehož nositelkou je Petrova matka, paní Popelská. V přepracované Korolenkově verzi je příběh zasazen do širšího společenského kontextu, psychologická studie slepce je mnohem hlubší a realističtější, většího významu nabývá také postava strýce Maxima, garibaldovce, který vytváří racionální protipól paní Popelské. Ve srovnání s nejstarším překladem Cyrila Moudrého z r. 1891 i se Šuranovým překladem z r. 1911 ukazuje se velmi nízká profesionální úroveň Pelíškova podání, formálně silně závislého na originálu. Zachovává všechny zvláštnosti ruské skladby a frazeologie, text přetěžuje rusismy. I na tehdejšího čtenáře musil jazyk Pelíškova překladu působit nepříznivě svou knižností a strnulostí, která vyplývala nejen ze silné závislosti na originálu, ale i z překladatelovy nízké kultury mateřského jazyka. Odkazuji zde opět na podrobný rozbor jeho překladu v připomenuté své práci. Vše, co již v překladu Cyrila Moudrého z konce minulého století působilo knižně a zastarale ve srovnání s tehdejší původní českou tvorbou, to zde v Pelíškově překladu o třicet let mladším vystupuje do popředí mnohem nápadněji a vedle původní i překladové české literatury dvacátých let představuje překladatelský neúspěch.

V souvislosti se smrtí V. G. Korolenka v prosinci 1921 objevily se v českém tisku různé interpretace jeho osobnosti a znovu se rozvířil spor o jeho dílo — jako již dvakrát v historii české recepce tohoto spisovatele: v devadesátých letech minulého století šlo o jeho pozici uměleckou (je realista, naturalista nebo romantik?), na začátku 20. století o jeho východisko filosofické (je idealista nebo pozitivista?) a na počátku dvacátých let tohoto století má boj o něho charakter nezastřeně politický (je konstitucionalista, buržoazní liberál, demokrat nebo socialista?). V periodickém tisku objevily se bezprostředně po spisovatelově smrti krátké nekrology. Lidové noviny a Dělnické listy přinesly neověřenou zprávu z varšavských listů, podle níž Korolenko zemřel v Poltavě hladem. Jiří Weil v Rudém právu[15] vyzvedal Korolenkovu publicistickou činnost, jeho brožury proti pogromům, proti trestu smrti, jeho spisek o pádu carismu aj. Pokusy konzervativců a ruských emigrantů vykládat Korolenka jako autora protisovětského snažil se Weil paralyzovat poukazem na Korolenkovo demokratické smýšlení, jímž „stál vždy na straně proletariátu" a ne zcela přesným tvrzením, že „jeho měsíčník Russkoje bogatstvo byl socialistického směru" (byl liberálně-

---

[12] Slepý hudebník, přeložil Josef Pelíšek, ed. Atom, sv. 2., nakl. Petr a Tvrdý, Praha 1921.

[13] A. N., *Literatura, V. Korolenko, Slepý hudebník*, Nové Čechy 5, (1922), 236.

[14] Podrobněji viz citovaná práce, str. 82—87, 124—125, 163—166, 308—317.

[15] Rudé právo 3, (1922), 2,5, 4/I; 4,7, 5/I; Rudé právo, Večerník, 3, (1922), 22, 2, 27/I; 43, 1—2, 21/II.

narodnický) a že „sympatizoval vždy se sovětskou vládou" (s jejím socialistickým programem sympatizoval, ale k politické praxi stavěl se kriticky). Charakteristiku Korolenka jako opozičního spisovatele podal Weil i později v Masarykově slovníku naučném.[16] V některých nekrolozích z počátku roku 1922 se ještě Korolenkova smrt přičítá „rudému teroru" (v Topičově sborníku, v Dělnických listech).

Svého druhu opožděným nekrologem byla studie Jana Máchala o Korolenkovi, uveřejněná r. 1922 v Časopisu Českého musea,[17] která byla později přetištěna ve Slovanských literaturách.[18] Ani zde nechyběla zmínka o duševním i fyzickém utrpení spisovatelově za bolševické vlády (str. 26), ale ve srovnání s ostatními nekrology to byla studie seriózní, důkladná a materiálově bohatá. Obsahovala podrobný výklad o životě a díle spisovatelově, dovedený až do posledních dnů, a nástin vývoje Korolenkova světového názoru a umělecké metody. V první části studie vycházel autor z monografických prací A. V. Amfiteatrova a K. K. Arsenjeva,[19], ve výkladu Korolenkovy umělecké metody opíral se o názory K. Čukovského, D. Merežkovského a N. Šachovské.[20] Zdá se, že monografie Šachovské působila na názory Máchalovy o Korolenkově díle nejsilněji. Tak např. shodně s ní definuje Máchal Korolenkovu uměleckou metodu jako oscilaci mezi realismem a romantismem, což je tehdy v české literatuře o Korolenkovi novum: „V Korolenkovi slily se v pevný harmonický celek dva zvláštní živly: romantismus a cit skutečnosti. (...) V jeho beletrii (...) splývá snivost se střízlivostí, poesie s přesností, romantika se skutečností." (str. 37).[21] Máchalovy sympatie k romantickým rysům v Korolenkově tvorbě byly zřejmé již z jeho dřívějších článků z let 1911—12, ale tehdy je ještě romantickými nenazýval, psal pouze o lyrické, delikátní povaze Korolenkova realismu. Romantické rysy Korolenkovy shledává Máchal nyní v jeho protestu a v optimistické víře ve vítězství spravedlnosti. Pod vlivem Šachovské chápe Máchal i Korolenkův postoj k životu jinak než před lety. Zatímco v Ruském Čechu r. 1911 prezentoval Korolenkovo kredo jako službu lidstvu „ve jménu dobra, lásky a útrpnosti", o jedenáct let později shledává, že podstata jeho světového názoru nebyla trpná, nýbrž bojovná. Poukazuje na Korolenkův nesouhlas s Tolstého učením o neprotivení zlu násilím a cituje z jeho dopisu Ertelovi pasáž o meči, který v nezdravé společnosti působí blahodárně jako chirurgova lanceta. Vliv monografie N. Šachovské je poznat i v Máchalově celkovém hodnocení uměleckých kvalit Korolenkova díla. Máchalovy soudy jsou v této studii mnohem zdrženlivější než v článcích z počátku století. Šetří superlativy, vidí v Korolenkovi „talent pouze popisný" a dokonce mu vytýká neschopnost typizace a hlubší psychologické kresby postav(!),[22] ačkoli ho kdysi řadil „k umělcům vzácného talentu, k představitelům nejvybranějšího realismu uměleckého" a obdivoval jeho „mikroskopickou malbu psychologie dětí i dospělých".[23] Shody s názorem N. Šachovské jsou tu zřejmé. Obdobné negativní soudy o Korolenkově umělecké potenci vyjádřila i Saša Rouštecká, inspirovaná zřejmě kritikou Merežkovského: „Tvůrčí síla jeho závisela na látce, již si zvolil za předmět. Nejsilnější je,

---

[16] w. (= Jiří Weil), *V. G. Korolenko*, Masarykův slovník naučný, d. 4, 102, Československý kompas, Praha 1929.

[17] Jan Máchal, *V. G. Korolenko*, ČČM 96, (1922), 22—39.

[18] Jan Máchal, *V. G. Korolenko*, Slovanské literatury III, 183—188, Novočeská bibliotéka, MČ XXXVI.

[19] A. V. Amfiteatrov, *V. G. Korolenko*, v kn. Amfiteatrova Sobranije sočinenij, t. 15, Prosveščenija, Peterburg, s. 347—387; K. K. Arsenjev, *V. Korolenko*, v kn. Arsenjeva Kritičeskije etjudy po russkoj literature, t. 2, Peterburg 1888, s. 187 až 205.

[20] K. I. Čukovskij, *V. G. Korolenko kak chudožnik*, Kniga o sovremennych pisateljach, Šipovnik, Peterburg, 1914, s. 203—225; N. Šachovskaja, *V. G. Korolenko*, Opyt biografičeskoj charakteristiki, Biografičeskaja biblioteka No. 3, izd. K. I. Nekrasova, Moskva 1912; D. Merežkovskij, *Rasskazy V. Korolenko*, Severnyj vestnik 5, 11, 1—29; týž, O pričinach upadka i novych tečenijach sovremennoj russkoj literatury, Peterburg 1893, s. 68—70.

[21] Viz citovanou monografii N. Šachovské, str. 158.

[22] Viz citovanou monografii N. Šachovské, str. 149.

[23] Jan Máchal, *V. G. Korolenko*, Pozdrav ze staré vlasti 3, (1911), 11—12, 2—3.

kde líčí lid, ale jeho díla ze života inteligence jsou slabá. Dovedl úžasně líčit přírodu a v malbě jedinečných nálad duševních byl mistr, zvláště v malbě duše dětské. Líčení hlubších duševních stavů se mu nedařilo."[24]

Česká kritika dvacátých let tedy z obavy, že snad dříve Korolenka přechválila, je k němu nyní většinou stroze kritická a nedoceňuje ani ty hodnoty, které jsou v jeho díle nesporné, tj. schopnost lakonické, ale do hloubky jdoucí kresby charakterů, živou evokaci přírodních nálad a umění plastického podání prostředí. Tito kritikové přiřazují Korolenka světonázorově k liberálům Turgeněvova typu. Rudé právo, kromě uvedeného již nekrologu od Jiřího Weila, uveřejnilo v lednu roku 1922 řadu zpráv o Korolenkovi, které dokládaly jeho kladný vztah k socialismu a příznivý poměr sovětské vlády k němu i k jeho rodině.[25] Na tyto zprávy reagoval stejně zlobně jako ruští emigranti Vincenc Červinka v Cestě a v Národních listech.[26] Nekrolog Lunačarského odmítl jako „frázovitý", poměr sovětské vlády ke Korolenkovi nazval „falešným a vnitřně neupřímným". Na podporu svého tvrzení uvedl některá fakta, u nás tehdy neznámá: že Korolenkův časopis Russkoje bogatstvo byl zastaven, že jeho otevřené dopisy Lunačarskému o současných poměrech ruských nesměly být uveřejněny a že je v únoru 1922 (zde se Červinka mýlil) otiskl pařížský emigrantský měsíčník Sovremennyje zapiski. Červinka tehdy ještě nevěděl o zatčení a věznění Korolenkova zetě Ljachoviče, byl by toho jistě využil. K těmto faktům připojil Červinka i svůj protisovětský komentář a vymyšlenou zprávu, že prý bolševici chtěli Korolenka penězi zlákat na svou stranu: „... obdobný případ stal se s Gorkým. Rozdíl byl ten, že M. Gorkij dal se svého času koupiti, V. G. Korolenko nikoli." Tytéž názory opakoval Červinka i později v recenzi českého vydání Korolenkových povídek Z Povolží, kterou zakončil slovy: „Korolenko (stejně jako Andrejev a Kropotkin) dočkal se revolučních převratů jen proto, aby se přesvědčil, že jeho vlast nikdy předtím nebyla tak zotročena. Nesmí nikoho mýlit, že po smrti táž násilná vláda, která je stíhala a zámek na ústa jim kladla, jim vystrojila slavný pohřeb, velebí je, prohlašuje je za své a vydává jejich spisy: vydává je, aby na nich vydělávala, a velebí, poněvadž jsou již neškodní a může si je vykládat po svém."[27] Jediným kritickým hlasem v té době, který V. G. Korolenka nepřeceňoval, ani mu neupíral jeho skutečnou hodnotu, byl hlas Bohumila Mathesia. Ve stručném medailónu, věnovaném tomuto spisovateli, charakterizoval ho Mathesius jako sociálního utopistu, sympatizujícího s narodniky, ale revidujícího jejich ideologii. Oceňoval ho jako demokratického nadtřídního spisovatele, který měl značný kredit mezi inteligencí. Po umělecké stránce chápal jeho dílo jako nutný vývojový článek mezi narodnickou kronikářskou črtou a psychologickou novelou čechovovskou.[28]

Spisovatel Korolenko se tedy po druhé světové válce znovu stal předmětem sporu, který vyvrcholil po uveřejnění českého překladu jeho dopisů Lunačarskému. Korolenkovy listy lidovému komisaři osvěty SSSR A. V. Lunačarskému, o nichž se zmiňoval Vincenc Červinka, byly ve skutečnosti publikovány již r. 1921 v Paříži a v r. 1922 je uveřejnil Stanislav Minařík v časopisu Země.[29] Dopisy obsahovaly materiál, který mohl být a také byl využíván v evropských zemích (i u nás) k protisovětské propagandě. Zaujatý výklad Korolenkova vztahu k sovětské vládě a vztahu bolševiků ke Korolenkovi podávali u nás např. Červinka, Frič, Rouštecká, Pelíšek a mnoho anonymů. Jim čelil Jiří Weil zmíněným článkem v Rudém právu (27. 1. 1923). Informoval české čtenáře o knize Vladimíra Berenštama,[30] vydané v Berlíně, která se na základě faktů, rukopisů a fotografií snažila ukázat skutečný vztah V. G.

---

[24] S. Rouštecká, *V. G. Korolenko*, Dělnické listy 33, (1922), 7, 1—2 (z 10. I.).

[25] Viz poznámku 15.

[26] Č, Soubor spisů..., Národní listy, večerní vydání 62, (1922), 102, 1 (z 13. IV.); V. Červinka, Lunačarskij a Korolenko, Cesta 4, (1922), 45—46, 728.

[27] Č: V. G. Korolenko, Z Povolží, Zvon 24, (1923—24), 462—463.

[28] M—s, heslo *V. G. Korolenko*, Dodatky k Ottovu slovníku naučnému, III/2, 758, Otto, Praha 1935.

[29] *Šest psaní V. G. Korolenka Lunačarskému*, Země 3, (1922), 6, 211—215; 7, 221—225; 8—10, 292—302, překladatel neuveden (= St. Minařík).

[30] Vladimir Berenštam, *V. G. Korolenko kak obščestvennyj dejateľ i v domašnem krugu*, izd. Moskva, Berlin 1922, 107 stran.

Korolenka k sovětskému státu, jeho přátelský poměr ke komunistům Christianu G. Rakovskému, později předsedovi Rady lidových komisařů Ukrajiny, a k M. V. Frunzemu, pozdějšímu lidovému komisaři vojenství na Ukrajině, a z korespondence doložit jeho sympatie pro V. I. Lenina. Jiří Weil ve snaze dokázat, že Korolenko nebyl stejného smýšlení jako emigranti, kteří ho zneužívali pro svoje cíle, zmírňoval obsah jeho dopisů Lunačarskému, viděl v nich pouze „stížnosti na některé přehmaty místních orgánů" (ne však kritiku sovětské vlády) a dával názorům Korolenkovým radikálnější zabarvení, než měly ve skutečnosti. Závěrem chválil objektivitu Berenštamovu, rozptylující „emigrantské lži, pomocí jichž měla být památka Korolenkova zneuctěna". V otevřených dopisech, které byly předmětem sporu mezi pravicí a levicí u nás, byly vyjádřeny myšlenky obdobné těm, které nacházíme v Korolenkově soukromé korespondenci a v denících z let 1917—21. Korolenko v nich především protestoval ve jménu humanitních ideálů proti násilnostem a bezpráví, proti potlačování občanských svobod, proti lživé propagandě. Jeho kritické listy Lunačarskému obsahovaly mnoho dobře míněných rad na adresu bolševické vlády, ale současně prozrazovaly, že se spisovatel neztotožňoval s komunistickou politikou a taktikou, že pochyboval o možnosti uskutečnění komunistického státu ve světové izolaci,[31] že sympatizoval spíše s kompromisním řešením anglických a německých socialistů, jemuž by předcházela občanská a mravní výchova lidu. Kdyby se byly tyto dopisy objevily v moskevské Pravdě, pro niž byly určeny, byly by podnítily zdravou diskusi, za hranicemi však, v rukou ruské emigrace, bezděčně dostaly protisovětský a dokonce protisocialistický charakter — a tak také byly zčásti chápány u nás. Pozorný čtenář Korolenkových dopisů se však může přesvědčit, že nebyly motivovány nepřátelstvím vůči vznikajícímu socialistickému státu, ale obavou o jeho osud v případě vojenského nebo hospodářského nezdaru. Proto Korolenko vyzýval komunistické vůdce, aby se zřekli maximalismu a volili raději cestu kompromisní, aby zvládli situaci a „zkrotili nezdravou, sveřepou a nerozumnou reakci". Byl přesvědčen, že vítězství bílých by znamenalo návrat k minulosti a že nový stát mohou vytvořit bolševici za podpory pokrokových sil celé země a za předpokladu demokratických vztahů mezi nimi. Korolenko své stanovisko zřetelně vyjádřil v závěru šestého dopisu (str. 302 českého překladu).

Jiří Weil v citovaném článku z r. 1923 formuloval Korolenkův postoj, vyjádřený v dopisech Lunačarskému, poněkud jinak: „Byly to dopisy rázu publicistického, kde si Korolenko stěžoval na některé *přehmaty místních orgánů*. Celkově však *věřil Korolenko v uskutečnění komunismu* a nejvíce si vážil V. I. Lenina. A Korolenko jinak též nemohl jednati. Přestože měl jakýsi *nepatrný sklon k narodnictví*, byl hluboce spjat s ruskou revolucí." (Zdůraznila V.) V polemickém zápalu vydával tedy Jiří Weil spisovatele Korolenka za radikála, jímž nebyl. Nebyl však ani konzervativcem, kterého v něm chtěli vidět ruští emigranti a české pravicové kruhy. Ale doba byla příliš vzrušená, než aby mohla pochopit středové postavení Korolenkovo, který byl — podle vlastního vyjádření — socialistou bez příslušnosti k jakékoliv straně.[32]

I když těžiště sporů o Korolenka leželo v této době v publicistice, přece se různá interpretace projevila i v překladech beletrie. Krátce po spisovatelově smrti vyšly u nás z Korolenkova díla dva výbory, odlišné překladatelskou metodou, pojetím i výběrem textů: jeden svazek od Františka Šiftera (1922) a dva svazky od A. G. Stína (1924—25), jeho soustavného překladatele již od počátku dvacátého století.[33]

Šifterův výbor V noci obsahoval pouze pět povídek a črt, z nichž jen jedna u nás ještě nebyla přeložena (Na Volze), výbory Stínovy přinesly třináct povídek, z nichž

---

[31] Radikální komunistický experiment pokládal Korolenko za utopii tak jako pokusy Owenovy, fourrieristů, saint-simonistů, cabetistů — srv. str. 293 českého překladu.

[32] „... vřele a upřímně se pokládám za socialistu, ale nejsem ani bolševik, ani komunista, ani menševik, ani národní socialista." Z Korolenkova dopisu A. G. Gornfeldovi. :In. Piśma V. G. Korolenko k A. G. Gornfeldu, izr. Sejateľ, Berlin 1922, str. 4.

[33] V. G. Korolenko, V noci, přeložil F. Šifter, předmluva Vincenc Charvát, Čin, Novina sv. 3., Praha 1922; Z Povolží, přeložil A. G. Stín, Ruská knihovna sv. 84., Spisy V. G. Korolenka, sv. 4.; Sibiřské povídky, II, Otto, Ruská knihovna, sv. 96., Praha 1925.

mnohé byly pro českého čtenáře nové a neznámé. Oba překladatelé užívali spisovného jazyka nejen ve vypravěčském pásmu, ale i v pásmu postav, ani jeden z nich stylisticky nevystihl lidovost promluv a jen zřídka ji substituovali prvky hovorovými. Slohovou odlišnost pásma postav od vypravěčského pásma pouze signalizovali, neprovedli ji však umělecky důsledně. Stínův spisovný jazyk byl konzervativnější než Šifterův, a tuto konzervativnost posilovala ještě značná závislost na ruské skladbě, která v té době již působila archaicky — vedle moderního jazyka Olbrachtova, Neumannova a Čapkova. Šifter na rozdíl od Stína a k prospěchu překladu odpoutával se od syntaktické struktury originálu a volil prostředky v tehdejším spisovném jazyce běžnější.[34] V oblasti lexikální byl poměr obou překladatelů k ruské předloze opačný než v oblasti syntaktické. Stín se nepodřizoval ruštině, nýbrž hledal domácí ekvivalenty české, zatímco Šifterův slovník hýřil rusismy dokonce i tam, kde k nim předloha přímý podnět nedávala. Zde zůstal Šifter daleko za Stínem, neměl ani jeho významovou přesnost, ani výrazovou jadrnost. Cit pro čistotu mateřštiny ve slovníku byl u Šiftera, zdá se, narušen pobytem v Rusku. Metodu věrného překladu uplatňoval Stín nejen v syntaxi, ale i v intonační linii vět, v jejich členění a také tzv. členění textu v širším smyslu, tj. významová jádra vět ponechával na témž místě jako v originálu, interpunkci pečlivě zachovával, počet vět, odstavců a kapitol neměnil. Naproti tomu Šifter zasahoval do větného i textového členění, rozděloval souvětí v samostatné věty, hypotaxi nahrazoval parataxí, a jinde opět samostatné věty spojoval v souvětí, rušil odstavce, vynechával některé repliky a intonační linii vět přizpůsoboval svému (někdy chybnému) pojetí.

I ve výběru povídek se oba překladatelé lišili. Zatímco Stín sledoval obraz lidového života v Korolenkových dílech a řadil je do tématických a etnografických celků, Šifter svým výborem ukázal spíše žánrovou pestrost spisovatelovy umělecké tvorby. Zařadil ve svém útlém svazečku vedle filosoficko meditativní povídky i realistické lidopisné obrázky, symbolickou črtu a báseň v próze. Vincenc Charvát v předmluvě k Šifterovým překladům zdůraznil pokrokovost Korolenkova díla, jeho vytrvalý boj proti „sociální porobě a duševní zaostalosti", což byl asi hlavní záměr obou pořadatelů výboru. Tomu také nasvědčují dvě závěrečné črty, obsahující zřejmou výzvu k boji, které se v žádném z našich oficiálních výborů Korolenkova díla neobjevily, ale zato je často otiskoval dělnický tisk. Dobrý úmysl však nevyvážil některé filologické i umělecké nedostatky Šifterova překladu. Proto také větší čtenářský i kritický zájem než Šifterův výbor vyvolaly překlady Stínovy, které byly vesměs přijaty příznivě (viz recenze ve Zvonu, Lumíru, Dělnické osvětě, Střední škole).[35] V překladatelském přístupu se tu projevila dvojí interpretace, a to si uvědomovala i soudobá kritika.

V různém pojetí a výkladu Korolenkových prací ve dvacátých letech a také v poklesu zájmu o jeho prózu v letech třicátých odrazila se česká literární a společenská situace té doby. Střetávání konzervativních a progresívních proudů v politickém životě země aktualizovalo bojovnost a angažovanost Korolenkových próz a zatlačovalo do pozadí jejich estetickou stránku. Pokles Korolenkovy umělecké prestiže, jehož jsme v této době v českých zemích svědky, je třeba přičíst také slabým a doslovným utilitárním překladům Červinkovým, Minaříkovým, Pelíškovým a filologicky důkladným sice, ale jazykově a stylisticky zastaralým překladům Stínovým a Šifterovým. Za rostoucí slávy A. P. Čechova a M. Gorkého u nás, jako ostatně v celé Evropě, a v konfrontaci s velkou románovou tvorbou L. N. Tolstého a F. M. Dostojevského se Korolenko jevil české kritice v jiném světle a v jiných proporcích než na počátku 20. století. Ochladnutí ke Korolenkovu uměleckému odkazu ve třicátých letech bylo také vyvoláno postojem ruské modernistické kritiky (Merežkovského, Šachovské, Poznera), jejíž působení se projevilo v tehdejších studiích Máchalových, článcích Rouštecké a Hýska.

Také vnitřní vývoj české literatury spolupůsobil k dočasnému oslabení Korolenkova vlivu u nás. Střední a mladá generace spisovatelská se již vzdalovala od dědictví klasického realismu a šla novými cestami. Svou uměleckou inspiraci hle-

[34] Viz Vlašínová, Česká cesta k pochopení Korolenkova literárního odkazu, Brno, 1968, str. 192—195.

[35] Podrobné bibliografické údaje v citované práci, str. 373.

dala jinde, v italském futurismu, ruském konstruktivismu, německém expresionismu a ve francouzském surrealismu. Ruská klasická literatura (s výjimkou snad Čechova) působila tvárně velmi málo, její vliv byl spíše v oblasti filosofické a etické. Mladá překladatelská vlna vedená Bohumilem Mathesiem, jejímž zásahem mohla být spisovatelova umělecká prestiž restituována, se Korolenkovi nevěnovala, protože souborným vydáním v Ottově Ruské knihovně se zdál jeho literární odkaz vyčerpán. Za naléhavější pokládalo se moderní tlumočení autorů sovětských, počínaje Šolochovem a Fadějevem, a starších klasiků první poloviny 19. století, jako Gogola, Puškina, Gercena a Lermontova.

ЧЕШСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ КОРОЛЕНКО

Как беллетрист и как публицист В. Г. Короленко известен в чешской читательской среде с конца 19 века. В истории чешской рецепции в связи с его произведениями не раз развертывались дискуссии.

В девяностые годы спорным оказался его художественный метод (реалист, натуралист или романтик он?), в начале XX века — его философская позиция (идеалист он или позитивист?), после первой мировой войны — его политические убеждения (конституционалист, либерал, демократ или социалист он?). Чешские критики и переводчики интерпретировали Короленко или как беллетриста, в творчестве которого подчеркивался гуманизм, нравственные идеалы и воспитательная тенденция, или как по преимуществу политического писателя, в котором ценился боевой дух и активное участие в общественной жизни, что, однако, по разному оценивалось правым и левым флангами чешской общественности.

После 1918 года в Чехии предпочитаются его публицистические статьи беллетристическим произведениям. Актуальное политическое значение приобретает не только его Падение царской власти и другие статьи, но и ранние повести, рассказы и очерки (как напр. Слепой музыкант, Море, Огоньки), его мемуары (История моего современника) и корреспонденция (Письма А. В. Луначарскому). Падение художественного престижа В. Г. Короленко, которое чувствуется в чешской критике того времени, связано с одной стороны с внутренним развитием чешской литературы, отклонившейся уже от реализма и ищущей инспирации в экспрессионизме и сюрреализме, с другой стороны в консервативном подходе переводчиков к его произведениям, отстающем от языкового и стилистического уровня чешской литературы двадцатых годов XX века.

В. Влашинова